

Immaterieel erfgoed

Pijporgelcultuur

Immaterieel erfgoed is levend erfgoed. Het zit in de harten, hoofden en handen van mensen die hun liefde ervoor aan de volgende generaties doorgeven. In deze serie belicht Ineke Strouken voorbeelden van tradities die je niet in een archief of museum kunt opbergen.

Nederland is rijk aan kerkorgels. Bij een pijporgel denk je niet meteen aan immaterieel erfgoed. Het instrument is immers materieel erfgoed. Toch staat de Brabantse orgelcultuur op de Nederlandse Inventaris Immaterieel Erfgoed. Het is één van de voorbeelden waarbij materieel en immaterieel erfgoed onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Een pijporgel moet bespeeld worden. Het bespelen van het orgel, het bouwen en restaureren ervan en het componeren van muziek worden tot het immaterieel erfgoed gerekend.

Een pijporgel is een groot instrument waarbij het geluid via kleine en grote pijpen, in een orgelkast opgesteld, geproduceerd wordt. De pijpen staan in verbinding met de toetsen waarmee de organist het orgel bespeelt. Op het moment dat de organist een toets aanslaat, zorgt het mechanisme ervoor dat er lucht door een pijp stroomt. Hierdoor ontstaat een klank. De klankkleur wordt gevormd door de grootte van de pijp, het materiaal en de vorm.

Het pijporgel kent een lange geschiedenis en zou voortgekomen zijn uit het waterorgel dat al in de oudheid bekend was. In de middeleeuwen kregen steeds meer kerken een orgel. Eerst waren dat kleine verplaatsbare instrumenten, maar later werden ze groter en kregen ze een vaste plaats in de kerk. In die tijd stond Nederland, met name Brabant, bekend om de orgelbouw. De Brabantse orgelbouwers stonden aan de basis van nieuwe ontwikkelingen die zich aan het einde van de middeleeuwen voltrokken. Zo werd het mogelijk om één of meer rijen pijpen afzonderlijk te laten klinken en werden er nieuwe klanken geïntroduceerd. In de zestiende eeuw kende 's-Hertogenbosch een internationaal vermaarde orgelschool. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog kwam de orgelcultuur op een laag pitje te staan, maar na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 en de opleving van de rooms-katholieke cultuur beleefde het pijporgel een hoogtepunt.

Componist en organist Ad van Sleuwen op het orgel uit 1840 in de Sint-Petruskerk in Hilvarenbeek. Dit orgel is gebouwd door B.P. van Hirtum, orgelbouwer te Hilvarenbeek. Foto's: Wim van der Ros, Brabantse Orgelfederatie, www.brabantorgel.nl

Anno 2021 zijn er nog vier Brabantse orgelbouwers. Zij bouwen niet alleen orgels in Nederland, maar zijn over de hele wereld actief. De kennis om pijporgels te bouwen, maar ook het schrijven van muziek en het bespelen van het orgel mag niet verloren gaan. Daarom is de pijporgelcultuur door de Brabantse Orgelfederatie op de Inventaris Immaterieel Erfgoed geplaatst. De federatie wil iedereen bewust maken van de rijke Nederlandse en Brabantse orgelcultuur en de muziek weer door laten dringen tot de harten van mensen.

Ineke Strouken is oud-directeur van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Kijk voor meer informatie op www.immaterieelerfgoed.nl